

Kazak Tarihçisinin Kaderi

N.K. Dyusenova¹, S.I. Iglıkova²

Özet

Makale, yirminci yüzyılın 40-50'lerindeki siyasi baskıya atıfta bulunuyor. Bu dönemde tarih, edebiyat ve dil alanındaki bilimsel çalışmalar sert eleştirilere maruz kalmıştır. Bu tartışmaların sonucu, ünlü bir bilim adamı, tarihçi E.Bekmakhanov olan tarih bilimleri doktoru unvanından mahrum bırakılması oldu. Ermukhan sadece ailesinde değil, bilimde de birçok zorlukla karşılaştı. Makalemizde bunun hakkında konuşacağız.

Anahtar Kelimeler: Kazak tarihi, siyasi baskı, ideoloji

The Fate of the Kazakh Historian

Abstract

The article refers to the of political repression in the 40-50s of the twentieth century. During this period, scientific works in the field of history, literature, and language were subjected to harsh criticism. The consequence of these discussions was the deprivation of the title of doctor of historical sciences, a famous scientist, historian E.Bekmakhanov.

Keywords: Kazakh history, political repression, ideology

Giriş

Ermukhan sadece ailesinde değil, bilimde de birçok zorlukla karşılaştı. Makalemizde bunun hakkında konuşacağız.

Yirminci yüzyılın 40'lı ve 50'li yıllarının siyasi baskı kampanyası, tarih, edebiyat ve dil alanındaki bilimsel çalışmaların eleştirisi ve yazarlarının zulmü ile başladı. SBKP Merkez Komitesinin 14, 26 Ağustos ve 4 Eylül 1946 tarihli kararlarının ardından, Kazakistan Komünist Partisi Merkez Komitesi, "Batılı taklitçiler", "milliyetçi önyargılar" ve "burjuva milliyetçileri" saflarını ifşa etmeye başladı. .

Tarih alanında "burjuva milliyetçiliğini" suçlama kampanyası, "Kazak SSR Bilimler Akademisi Dil ve Edebiyat Enstitüsü'nün çalışmalarında büyük siyasi hatalar hakkında" kararının kabul edilmesinden sonra başladı. Temel olarak, tarih alanında, E.Bekmakhanov'un çalışmalarına yönelik eleştiriler 1946'nın başlarında başladı.

1943'te Moskova ve Kazak tarihçilerinden oluşan bir ekip, "Eski çağlardan günümüze Kazak SSC Tarihi" kitabını yayınladı ve ilk kez Kazak halkının tarihinin sistematik sunumunda cesur ve gerekli bir adım attı.

Tarihçiler M.Kozybayev ve K.Nurpeisov, "Kazak SSR Tarihi" hakkında şunları yazdılar: "Bu kitap, eski zamanlardan bu eserin yayınlanmasına kadar Müttefik Cumhuriyet tarihinin ilk çalışmasıydı" [1].

Ödül komitesinin ilk toplantısında emeğin ilan edilmesinden sonra, Stalin Ödülü'ne aday gösterildi, ancak emeğe ödül verilmedi. Komitenin bir sonraki toplantısında, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Bilimler Akademisi'nin muhabir üyesi A.Yakovlev, "kitabın Rus halkına karşı yazıldığı" konusunda olumsuz bir yorumda bulundu ve bazı tanınmış tarihçiler, akademisyenlerin A.Pankratova'nın kendisiyle ilgili görüşlerinin yanlış olduğunu

¹ Doç. Dr. Kazakistan Cumhuriyeti Merkez Devlet Müzesi, nur_sulu18@mail.ru

² Doktora öğrencisi, öğretmen, Al-Farabi Kazak Ulusal Üniversitesi, igilikkyzy@mail.ru

açıkladılar. [2].Ermuhan Bekmahanov'un "Kazak Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Tarihi" adlı ilk eserinin tartışması 12 Ekim 1943'te "tarih dergisi" nin editör ofisinde yapıldı. [3].

A.Pankratova'nın azimliliği sayesinde, Tüm Birlik Komünist (Bolşevik) Partisi Merkez Komitesine bir mektup gönderdi ve ülkenin önde gelen tarihçilerinden oluşan bir Kurulun çalışmalarını geniş çapta tartışmak üzere toplanmasını istedi. Bu konsey Mayıs-Temmuz 1944'te yapıldı. Ancak Konseye on bir gün kala, All-Union Komünist (Bolşevik) Partisi Merkez Komitesi'nin sekreterleri G.Malenkov ve A.Shcherbakov'a, «bazı Sovyet tarihçilerinin yazılarında eksiklikler ve hatalar» konulu bir mektup geldiğinde, G.Aleksandrov ve yardımcısı P.Fedoseev. Mektup, A.Pankratova'nın «Kazak Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Tarihi» kitabına karşı yazılmıştır. Mayıs-Temmuz aylarında düzenlenen konsey çalışmalarına ülkenin önde gelen tarihçileri katıldı ve konsey A.Shcherbakov tarafından gerçekleştirildi [4].

All-Union Komünist (Bolşevik) partisinin A.Pankratova ile yaptığı toplantıda «Kazak Ssc'nin Tarihi" kitabına karşı çok fazla eleştiri geldi. Son olarak, bu toplantıdan sonra A. Pankratova, kitapta yapılan eksikliklerin tek «suçlu» olduğu ve Tarih Enstitüsü'nün müdür yardımcısı olarak görevden alınmasıyla suçlandı [5].

«Kazak Ssc'nin Tarihi» kitabında Kenesara Kasımula'ya ilişkin bölüm E. Bekmahanov tarafından yazılmıştır. 28 Haziran 1943'te E. Bekmahanov, Tarih Enstitüsü'nün Bilim Kurulunda «Kenesara Kasymov'un önderliğindeki Kazakların Ulusal kurtuluş mücadelesi» konulu doktora tezini savundu. Çalışmalarını Bilim Konseyi üyeleri destekledi ve ona oy verdiler.

«Kazak SSC Tarihi» kitabında Kazakistan'ın Rusya'ya katılımının ilerleyişinin kesin bir değerlendirmesi verilmiştir, yazarların o sırada Kazakistan'da meydana gelen tarihi koşulları açıklamadıkları, derleyicilerin ulusal kurtuluş hareketinin seyrini net bir şekilde incelemedikleri, Kenesara Kasymov'un kimliğinin popülerleştirildiği eleştiriler dile getirilmiştir. Açık bir hatanın, Rus-Kazak halkının ilişkilerinin, büyük Rus halkının rolünün ortaya çıkmadığı olduğu belirtiliyor [6].

Timofeev, Almatı'daki bilim adamları ve edebiyatçılar toplantısında «Kazak SSC Tarihi» kitabının yazarlarından biri, «kitabın ilk baskısında yapılan hataların, burjuva-sofistike burjuva milliyetçilerinin Kazakistan'ın tarihi cephesine nüfuz ettiğini gösterdiğini» iddia ediyor [7].

Ekim 1946'da E.Bekmahanov, doktora tezini Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü'nde «Kazakistan'ın on dokuzuncu yüzyılın 20-40'larında" konulu tezini savundu. Çalışmaları Kazakistan'ın devrim öncesi en önemli sorunlarına - sosyo-ekonomik ilişkilere, Kazakistan'ın Rusya'ya üyeliğine, Kenesara Kasymov'un önderliğindeki ulusal kurtuluş hareketine - adanmıştır. Bu, Cumhuriyetin o dönemindeki tarihi bilimin gelişim düzeyini yansıtan bilimsel bir çalışmaydı. Tarih bilimleri doktorları N.Druzhinin, M.Vyatkin, akademisyen S.Yushkov, karşı yorumcular oldular, Ermuhan Bekmahanov'un tezini olumlu bir şekilde değerlendirdiler. Akademik Kurulun sonuçlarına göre (Konsey'in 14 üyesi «evet», 1 üyesi «hayır») kendisine doktora derecesi verilmesi kararı alınır [8].

Kazak SSC tarihinin ilk baskılarında, Kazakistan'ın ve Rusya'nın ulusal hareketlerinin ve katılımının değerlendirilmesinde eksiklikler kabul edildi, Kazakların ataerkil-feodal yaşamı, Hanların ve sultanların gücü vurgulandı. Bu nedenle, Kazakistan Merkez Komitesi'nin 21 Ocak 1947 tarihli kararında yapılan tüm hataların ortadan kaldırılması gerektiği belirtildi [9].

Monografik çalışması Ekim 1947'de yayınlandı. Bu emeğin çıkışı, E.Bekmahanov'un başarıları için baltayı biçmek isteyenler için vazgeçilmez bir silah haline geldi. "On dokuzuncu yüzyılın 20-40'lı yıllarındaki Kazakistan" kitabının bazı gözden geçirenleri, onu en başından beri Kenesara Kasymov liderliğindeki hareketin tarihini haklı çıkaracak bir çalışma

olarak gördüler ve yazarına»burjuva-milliyetçi ideolojinin popülerleştiricisi" konusunda siyasi suçlamalarda bulundular.

Kazak SSC Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü Müdürü S.Yushkov, kitabın tartışılmasında aynı görüşü dile getirdi. Bu kitabın özel kararını söyleyemedi. "Kitap çok ilginç. Kendisi resmi bir uzmandı. Ancak yoldaşlar kitabı eleştirmek için gerekli görürlerse, her bilimsel personelin durumlarını yeniden düşünmesi bir görev olarak görülmelidir» Tartışmaya A.Kuchkin, N.Druzhinin, S.Vahruşin, M.Vyatkin ve diğer akademisyenler T.Şoyynbayev, M.Akınzhanov ve H.Aidarova esas olarak kitap arkadaşlarının görüşlerine karşı çıkıyor ve E.Bekmahanov'un monografisinin, sahip olduğu bireysel eksikliklere rağmen sağlam bir çalışma olduğunu belirtti. Moskova bilim adamları ayrıca kitabın yazarına, «burjuva-milliyetçi kavramın vaizi, Marksist-Leninist pozisyonundan mürted olan vaiz» suçlamasının, emeğin bilimsel analizine üç bakış açısı içermeyen öznel bir girişim olduğunu da belirtmişlerdir [10].

Ancak bu alimler E. Bekmahanov'un kitabında yapılan eksikliklere de işaret ediyor ve eleştirilere işaret ediyor. Kitapta birçok bilimsel makalede ortaya çıkan hatalar olduğunu vurgulamakta, bu hataları bilim insanına işaret etmekte ve kitabın yeni baskısından önce bunları düzeltme ihtiyacını vurgulamaktadır [11].

Aytys'in katılımcılarını tarihçi bilim adamı K.Nurpeis tarafından üç gruba ayırdılar. İlk gruba T.Şoyynbayev, S.Tolybekov, H.Aidarova, M.Ziznevsky, B.Süleymenov, A.Nurkanov, M.Akınanov ve diğ., ikinci gruba I.Budovmits, A.Zhirenshin, E.Dilmuhamedov katıldı. Değerlendiricilerin dahil olduğu üçüncü grup A.Nusupbekov, T.Eleuov, H.Adilgerreyev, B.Aspandiyarov, T.Kulteleyev'dir, bu tartışmanın yazmaları 552 sayfaya ulaşmıştır [12].

Sürelî yayınlarda yayınlanan birkaç tartışma ve makaleden sonra, 1948 yılında E.Bekmahanov Enstitünün müdür yardımcısı olarak görevinden alındı.

Şubat 1951'de E.Bekmahanov, Kenesar hareketi ile ilgili yaptığı hataları kabul etmesini isteyen Kazakistan Merkez Komitesi'ne (b) bir mektup gönderdi [13].

21 Şubat'ta, KKSAR Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü'nün bilim konseyi, A.Pankratova, M.Vyatkin ve N.Druzhinin'in kendi taraflarında yapılan siyasi hataları kabul etmeye çalıştıkları "Hakikat" (Pravda) gazetesinde yayınlanan bir makale etrafında bir toplantı düzenledi [14].E. Bekmahanov'un çalışmalarındaki siyasi hatalarla bağlantılı olarak konsey, kendisine atanan aday ve Tarih bilimleri Doktoru unvanının «yanlışlıkla" verildiğine oy çoğunluğu ile karar verir [15].

E.Bekmahanov Mart ayı başlarında Moskova'ya geldi ve Merkez Komitesinin (b) Bilimsel Departmanını ve Pravda gazetesinin editörlüğünü ziyaret etti ve burada kitapta yapılan hataları tanınması, düzeltilmesine ve bilimsel faaliyetlere devam etmesine izin vermesi için bir talepte bulundu [16].

Ve Nisan 1951'de Kazak SSC Bilimler Akademisi'nin Tarih, Arkeoloji ve Etnografya Enstitüsü'nün Bilim Konseyi'nde, Kazakistan SSCB Merkez Komitesi'nin (b) E. Bekmahanov'u akademik derecesinden mahrum bırakması ve SSCB Yüksek Öğrenim Bakanlığı önünde Tarihi Bilimler Doktoru unvanını vermemesine karar verildi.

6 Ekim 1951'de E. Bekmahanov, bilim adamı unvanından ve derecesinden mahrum bırakıldı [10].

"Kazak SSC tarihi" nde eksikliklerin ortaya çıkmasının ardından, yüksek öğretim kurumlarında da okunan tarih kitaplarının incelenmesi konusu alındı. Böylece, 18 Nisan 1951'de «Sosyalist Kazakistan" gazetesinin 91 numaralı sayısında, yüksek öğretim kurumları için yayınlanan «SSCB tarihi" nin Kazakça çevirisinde hatalar gösterildi. Rusçaya ilişkin birçok kelime ve cümlenin anlamın çarpıtılmasıyla basıldığı gerçeğinden dolayı, bu tür eksikliklerin kabul edilmesinde, eksiklikleri acilen düzeltmeyi ve ders kitabını yeniden yayınlamayı teklif eden tercüman ekibinden sorumlu tutulmuştur.

Aydınlara uygulanan ideolojik terör, kırılma ve fedakarlık olmaksızın giderek daha hızlı bir hızla ilerledi. E. Bekmahanov da üniversitedeki işinden kovuldu. 5 Eylül 1952'de tutuklandı ve yaklaşık iki ay boyunca suçuyla ilgili bir soruşturma başlatıldı.

3 Kasım 1952'de, 2. madde 10. maddesi uyarınca, 699 numaralı soruşturma davasının 58'i Bekmahanov E.'ye iddianamede bulunuldu. Diyor ki: "5 Eylül 1952'de Kazak SSC Devlet Güvenlik Bakanlığı, 1942-1952 yıllarında Sovyet karşıtı çalışmalar yaparak ve gerici şairlerin, Alaşordinyalıların Sovyet halkının kötü düşmanlarının verilerini kullanarak araştırma görevlisi olan Bekmahanov Yermuhan'ın pozisyonundan yararlandı. Aynı zamanda tanıdıkları arasında Sovyet karşıtı kampanya yürütüyordu..."[11].

İddianameye tanık oldular: B.Süleymenov, E.İsmail, Almatı sakinleri A.Takezhanov, A.Muhtarlar, Z. Tohtarov, M.Gumarova, G.Butler ve diğerleri [9].

Kazak SSC Yüksek Mahkemesi Ceza Mahkemesi'nin 4 Aralık 1952 tarihli kararıyla E.Bekmahanov, ıslah ve çalışma kampında hizmet vererek 25 yıl hapis cezasına çarptırıldı.

Yermuhan Bekmahanov'u destekleyen tarih ve edebiyat alanındaki bilim adamları siyasi olarak sürgün edilmişlerdir. Ülkenin en büyük tarihçilerinden N.Druzhinin, A.Pankratova, A.Kuchkin ve diğerlerinin protestolarına rağmen, genç bilim adamları B.Yeşmuamedov, P.Tibekin, Z.Paschil, A.Muhtarlar, T.Yıldırım, E.Bekmahanov'un bakış açısını destekleyen genç bilim adamları sınır dışı edildi [5].

Cezanın ardından E.Bekmahanov, Kazakistan Komünist Partisi Merkez Komitesi Sekreteri J.Shayahmetov'a başvurdu... Lütfen kaderimin objektif kararında yardım edin. Ben senin gözlerinin önünde büyüdüm, geçmişteki hayatımı ve şimdiki zamanımı çok iyi biliyorsun. Sizden bir kez daha kurtuluşuma yardım etmenizi ve esasen partime ve Vatanıma olan suçumun karşılığını almanızı rica ediyorum» dedi. Ayrıca, Merkez Komitesinin sekreteri olan N. Kruşçev'e de bir bildiri yazdı. "Ön soruşturma ve mahkemede, Kenesara Kasymov'un milliyetçi hareketinin değerlendirilmesinde hatamı kabul ediyorum. Ancak kendimi hiçbir zaman halkın düşmanı ve milliyetçi olarak görmedim ve bunu hiç düşünmediğimi beyan ederim, "diye alıntı yapıyorum, mahkemenin kararının doğrulanmasını talep ediyorum [16].

A. Pankratova ve E. Bekmahanov en yüksek yerlerden şikayet ettiler ve «özgürlük hakkı» talep ettiler. Son olarak, RSFSR Ceza Kanununun 16 Şubat 1954 tarihli 5. maddesi uyarınca, SSCB İçişleri Bakanlığı E. Bekmahanov'a karşı davayı durdurdu.

Bu kısa yazıda Yermuhan'ın kaderinin sadece bir kısmı verildi. Bilim yolunda sadakatten dolayı zulüm gören kaç kader var. Bu sadece bir.

Edebiyat

1. Kozybayev M., Nurpeisov K. karmaşık bir kaderi olan özverili bir yetenek // sosyalist Kazakistan. 1989.18 Ocak'ta.

2. Nurpeis K. bilim adamı ve genel kitabı // Kenesara Kasımulu'nun doğumunun 200. yıldönümünü kutlayan uluslararası bilimsel ve teorik konferansın materyalleri. Almatı, 2003.s. 38

3. Tulepbayev B., Yanulov V. Organizasyon ve tarih biliminin ana araştırma alanları. Sovyet Kazakistan'ın tarihi bilimi. Almatı-Almatı, 1990.123 S.

4. WCP Merkez Komitesi Tarihçiler Konseyi ile ilgili yeni belgeler (b) 1944 // Tarih Konuları. 1991. №1. s. 189.

5. Almatı'daki bilim adamları ve edebiyatçıların toplantısı // Kazakistan'ın gerçeği. 1945. 16 Eylül.

6. Bekmahanov E.Kazakistan'daki tarihi bilimin durumu ve görevleri hakkında // Kazakistan'ın Bolşevik'i. 1947. № 9. S. 32.

7. E.Bekmahanov'un "on dokuzuncu yüzyılın 20-40'lı yıllarındaki Kazakistan" adlı kitabına ilişkin görüş alışverişinde bulunun. Steno. 14-19 Temmuz. 1948. Almatı, 2000. S. 5.

8. Nurpeis K. özveri ve Kazakistan // egemen Kazakistan. 2005. 15 Şubat'ta.
9. Omarbekov t. Ermuhan'ın başarısı // doğru. 1998. № 9. S. 38.
10. Akınçanov M. Kenesar-Kazaksha BkapaKarasy // Sosyalistiksakhstan.live stream, yayın / Futbol. 1951. № 87. 13 Nisan
11. Aldazhumanov K.J. Shayahmetov'un hayatı ve Kamu Hizmeti // Vatanseverlik Tarihi. 2002. № 4. 20-21-BB.
13. Kozybayev I. Kazakistan'ın tarihi bilimi (yirminci yüzyılın 40-80'leri). Almatı, 1992. S. 71-72.
14. Nurpeisov K., Abzhanov H. 51'in şiddetli sonbaharında // Kazakistan'ın komünisti. 1991. № 3. 55-57-BB.
15. Takenov A. 50'li yılların başında Kazak tarihi nasıl gelişti? // Kazak tarihi. 1994. № 3. S. 47.
16. Kapayeva A. savaş sonrası yıllarda Kazakistan'ın bilimsel aydınlarının tarihsel kaderi // Kazak SSC Bilimler Akademisi'nin haberleri. Bir dizi sosyal bilimler. 1989. № 6. S. 49.